

УДК 373.1.02: 372.8

Кондратова Людмила Григорівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри відкритих освітніх систем та інформаційно-комунікаційних технологій ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України, м. Київ

ЕЛЕКТРОННІ ПІДРУЧНИКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ МУЗИКИ

У статті висвітлено питання використання електронних підручників та інформаційних технологій у процесі навчання музичного мистецтва учнів початкової школи. Автор аналізує переваги інформаційних технологій за умови методично грамотного й доцільного застосування форм і методів роботи, які відповідають віковим особливостям учнів 6–10 років і передбачають виконання ними ігрових і творчих завдань з електронних підручників та самостійно створеного педагогами інформаційно-технологічного забезпечення з допомогою наведених у статті програм і редакторів. Поради допоможуть вчителю побачити можливості використання інформаційних технологій на різних етапах уроку – сприймання музики, виконання пісень, у руховій діяльності, створення ритмічних і музичних імпровізацій. Корисними для педагогів-музикантів будуть методичні рекомендації щодо використання електронного підручника як освітнього ресурсу комплексного призначення, а також щодо форм роботи з електронним підручником молодших школярів.

Ключові слова: електронний підручник, інформаційні технології, музичне мистецтво, учні початкової школи, методика.

У період стрімкого розвитку інформаційних освітніх процесів, розповсюдження мережевих, віртуальних, мультимедійних видів отримання учнями навчальної інформації, педагог має швидко реагувати на нові запити й запроваджувати нові інформаційні технології.

Навчання за допомогою електронних засобів поступово впроваджується в освітній галузі «Мистецтво». Вітчизняний та зарубіжний досвід свідчить про позитивні результати такого навчання,

адже на будь-якому етапі уроку школярі можуть миттєво перенестися у віртуальний концерт зал чи найвідоміший музей світу, переглянути фрагмент фільму. Таку можливість забезпечує не тільки Інтернет, а й електронні підручники та інтерактивні посібники. Саме тому сучасному вчителю вже не достатньо володіти класичною методикою. На часі – викладання в школі мистецтва в інтеграції з ІКТ, що передбачає самоосвіту та професійний саморозвиток педагогів.

Питання впровадження інформаційних технологій в освітній процес та комп'ютеризації освіти висвітлено в дослідженнях Б. Гершунського, М. Жалдака, Н. Морзе, О. Полат, О. Тихомирова; психолого-педагогічні засади організації навчально-виховного процесу з використанням інформаційних технологій розглянуто в роботах Т. Гергея, М. Горського, В. Ляудіса, Н. Тализіної, С. Юдіна. Розроблено концепцію електронного підручника як виду електронного видання (А. Чортополох), класифікацію таких підручників (О. Карпенко, О. Андреев). Різні аспекти проблеми розглянуто в працях В. Агеєвої, Н. Вашкевич, Л. Гризуна, Є. Міщерякової, Е. Сарафанюка, Н. Морзе, М. Жалдака, зокрема – використання інформаційних технологій у музичній освіті (Н. Белявіна, З. Візель, В. Грищенко, М. Дергач, М. Дьяченко, В. Карпович, І. Котляревський, В. Медушевський, І. Мельник, Д. Пильгуй, Л. Робустова, Л. Рубін, О. Сизова, І. Сокол, В. Хоменко, М. Чембержі, В. Штепа). Однак нагальною потребою є надання вчителям прикладів впровадження в практику викладання музичного мистецтва в початковій школі електронних підручників, інтерактивних посібників та інформаційних технологій на різних етапах уроку та практичних порад, що становить **мету статті**.

Сьогодні інформатизація освіти в Україні є одним із пріоритетних напрямів її реформування, електронне навчання (e-Learning) за допомогою Інтернету й мультимедіа поступово впроваджується в навчально-виховний процес. У традиційні форми викладання мистецтва інтегруються такі елементи, як тексти, зображення, анімація, потокове відео й аудіо [7, с. 12]. Серед багатьох видів навчальних електронних засобів найбільш поширеним є електронне видання (Е), що являє собою сукупність графічної, текстової, цифрової, мовної, музичної, відео-, фото- та іншої інформації. В одному електронному виданні можуть бути виділені інформаційні (або інформаційно-довідкові) джерела, інструменти створення та обробки інформації, керуючі структури [1, с. 19].

Останнім часом розповсюдження в мистецькій освіті набувають електронні підручники та інтерактивні посібники, а

також окремі музичні редактори, програми, мультимедійні флеш-ігри, окремі сервіси Google, мережеві майданчики та багато інших засобів. Розглянемо деякі з них детальніше.

Електронний підручник – електронний освітній ресурс комплексного призначення, що забезпечує безперервність і повноту процесу навчання, надає теоретичний матеріал, забезпечує тренувальну навчальну діяльність і контроль рівня знань, а також інформаційно-пошукову функцію, яка має комп'ютерну візуалізацію, сервісні функції та умови інтерактивного зворотного зв'язку [1, с. 32]. Для транслявання електронного підручника на уроках музичного мистецтва може застосовуватися не тільки комп'ютер, ноутбук, а й планшети та телефони великих діагоналей або електронні книги (з великим екраном e-ink – з діагоналлю не менше 9,7 дюймів, з потужною батареєю, роздільною здатністю не менше 1200 x 800 пікселів). Для перегляду підручників на пристроях з операційною системою Android рекомендується використовувати програму EBookDroid, для Windows – WinDJView і Adobe Reader. Найбільш розповсюджені види робіт з електронним підручником на уроках музичного мистецтва подані у схемі 1.

За допомогою електронного підручника з умовами інтерактивного зв'язку учень може: ознайомитися із текстами про композиторів та окремі музичні твори, відомостями про окремі музичні інструменти або колективи виконавців, користуватися словничком, міні-енциклопедією, розглянути схеми з теорії мистецтв, запам'ятати нові терміни або поняття тощо. Електронний підручник допомагає виконати творчі музичні завдання або вправи до музичного сприймання, до виконання пісні, до пластичної імпровізації та музикування, виконання творчих міні-проектів до теми уроку тощо. Найбільш важливими у порівнянні із традиційним паперовим підручником є функції відеоперегляду, аудіопрослуховування, виконання тестових завдань або творчих інтерактивних ігор.

З 2013 року започаткована мережа шкільних цифрових книжок (Digital School BookNet) у межах Міжнародного проекту, заснованого в Україні дво-

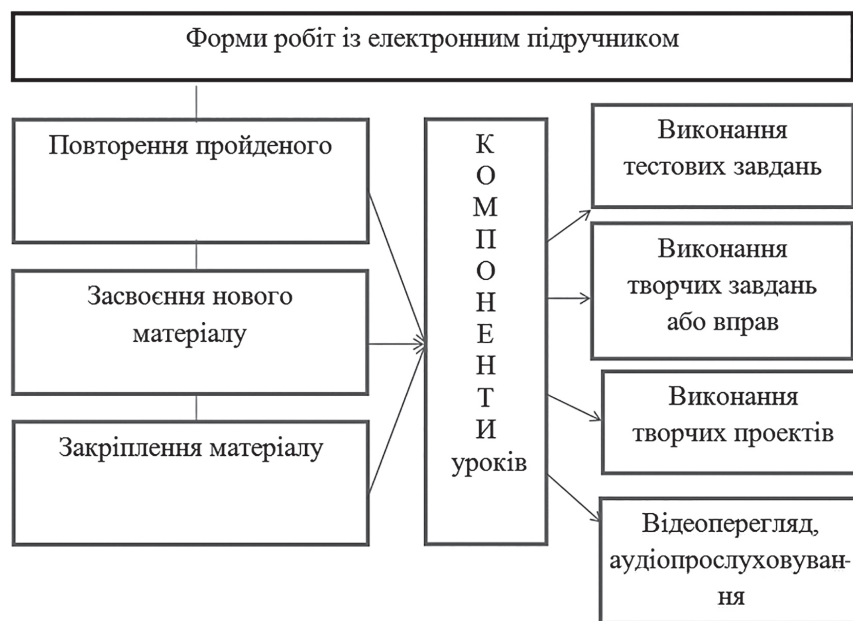
ма видавництвами «Навчальна книга – Богдан» і «БХВ-ОСВІТА» – видавцями програмно-методичних комплектів (ПМК), які містять конспекти електронних уроків для вчителя з інтерактивними навчальними матеріалами, окремі матеріали для виконання музичного мистецтва (аудіо-, відеофрагменти, фонограми + та –, що відображаються на інтерактивній дошці) та готові, яскраво ілюстровані інтерактивні матеріали для засвоєння нового, повторення, перевірки вивченого матеріалу. Важливо: конспект уроку демонструється тільки для вчителя, а для учнів за допомогою електронної дошки, проектора, монітора або телевізора транслюється не тільки новий матеріал, а й інтерактивні вправи і тексти (вправи, відеофайли, відеофільми, таблиці, зображення, тексти, веб-сторінки тощо). При чому інтерактивні матеріали ПМК, які розроблені в програмі Master-Tool, вчитель може редагувати за допомогою функції додавання нового – змінювати або доповнювати навчальний матеріал. Отже, інтерактивний посібник – сучасний навчально-методичний комплект для вчителя і учня, який допомагає візуалізувати та озвучувати інформацію в ході навчання із функціями зворотного

зв'язку та дозволяє школярам виконувати будь-які творчі завдання, грати в інтерактивні ігри та містить засоби перевірки рівня знань.

Для підготовки окремих творчих фрагментів уроків музичного мистецтва існують безліч програм і редакторів, про які слід знати вчителю. Колекція конвекторів від 123apps працюють в браузері – онлайн-режимі. Безкоштовний софт для роботи з мультимедіа-онлайн містить AudioCutter PRO – зручний редактор для обрізання музики, Mp3cut – сервіс обрізання mp3 онлайн, Online Audio Joiner, який дозволяє склеїти кілька пісень (mp3 , m4a , wav і т.д.) в одну композицію, онлайн-мікрофон тощо. Музичні редактори Cubase, Pro Tools та інші дають можливість власноруч зробити сучасні аранжування та записи пісень у різних стилях. Ціла низка відеоредакторів дозволяють вчителю підготувати простий ролик або невеликий відеофільм до музичного твору або пісні: кіностудія Microsoft Windows, Windows Movie Maker, Photo Slideshow Maker, Video Mach та інші.

Учитель має пам'ятати, що режисура уроків музики в початковій школі з огляду на вік дітей має свої особливості, що потребує відповідних форм і

Схема 1

методів. Музичний розвиток, на думку Н. Ветлугіної, – складне явище, між його компонентами встановлюються різноманітні взаємозв'язки: між природними і сформованими на їхній основі музичними здібностями; між внутрішніми процесами розвитку й досвідом, який передається дитині ззовні; між засвоєнням досвіду й розвитком, що відбувається при цьому [3, с. 21]. О. Ростовський зазначає, що в галузі відчуттів і їх сприйняття розвиток іде від найпростішого розрізнення найвиразніших, найяскравіших барв, форм, звуків до активнішого усвідомлення красивих, гармонійних сполучень, до диференціювання звуковисотних та ритмічних співвідношень у музиці, нюансів кольорової гами, різноманітності форм, поетичного співзвуччя [5, с. 134], що свідчить про розвиненість музичного слуху як здатності до такого сприймання звучань, яке відповідає специфічним особливостям музики як особливого виду людської діяльності [5, с. 122]. Музичний слух розвивається в музично-творчій діяльності молодших

школярів і виявляється в імпровізації пісенних мелодій, придумуванні нескладних мотивів, інсценуванні сюжетів пісень, пластичному інтонуванні музики, складанні елементарних танців, створенні ігор-драматизацій, темброво-ритмічних супроводів тощо. Дані методи мають багато спорідненого з грою, що ще домінує на етапі молодшого шкільного віку. У грі дорослий або сама дитина створює «уявну ситуацію», в якій реалізуються дитячі бажання, внутрішні процеси дитини проявляються в зовнішньому вигляді і яка є джерелом розвитку дитини [2, с. 46].

Отже, через ігрову і творчу діяльність учитель створює умови для творчого зростання кожної дитини. Розглянемо детальніше види творчих завдань із застосуванням інформаційних технологій (схема 2).

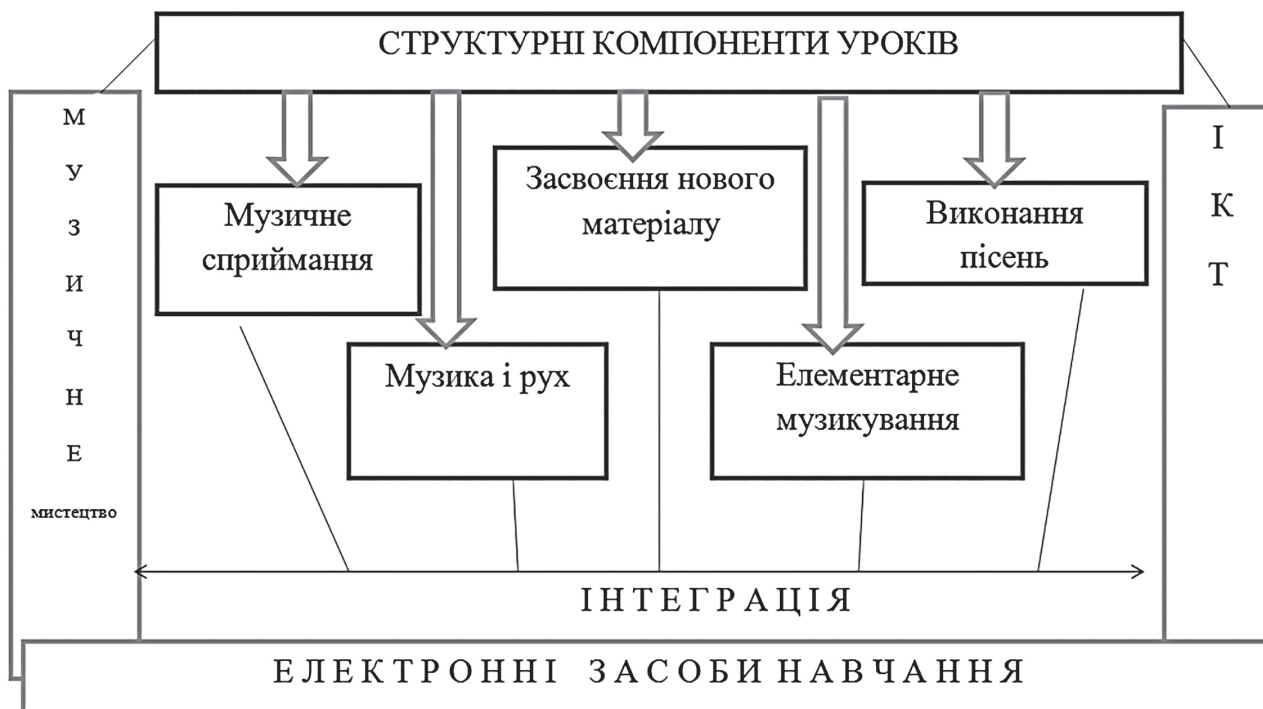
Наведемо приклади творчих вправ та завдань із застосуванням інформаційних технологій на уроці музики в початковій школі.

Засвоєння нового матеріалу. Розкриваючи тему кожного уроку, вчитель

розглядає з учнями нові поняття й терміни, які може подати із застосуванням ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій). Новий матеріал для засвоєння найчастіше пов'язаний із музичним твором для сприймання або із піснею. Визначення нових понять діти можуть знайти самостійно, користуючись пошуковою системою на основі технологій Веб 2.0 (у музичному онлайн-словнику, або онлайн-енциклопедії, чи електронному підручнику). Закріпленню знань допоможуть найпростіші електронні системи контролю – тестові завдання із варіантами відповіді. Правильну відповідь школярі можуть знайти в простих музичних флеш-іграх (доміно, ребус, загадки – знайди правильну відповідь: так, ні) тощо.

Музичне сприймання. Віртуальні дидактичні та розвивальні ігри допоможуть визначити жанр твору або знайти портрет композитора, заповнити таблицю із назвою твору. Флеш-ігри та віртуальні мандрівки стануть основою імпровізованої карти мандрівників (в країну, де жив композитор, або

Схема 2

в епоху). Google запустив цікаву гру, яка ґрунтується на даних мапи. SmartY Pins пропонує обрати одну із категорій знань, наприклад: історію, географію, мистецтво, на екрані з'являються запитання, відповіді на які потрібно давати, вгадуючи локацію, де відбулася подія. Роздуми регламентуються часом, а за правильну відповідь користувач отримує бали, які може перевірити.

Інша функція Google Art Project дозволяє переглядати фотографії художніх робіт (понад 600 галерей з усього світу), які можуть бути пов'язані із музичним твором. Сервіс Google Street View пропонує здійснювати віртуальні прогулянки найвіддаленішими куточками планети, не відриваючись від монітора комп'ютера, під музику, яку діти сприймають на уроці. Створення кольорових ілюстрацій до музичного твору за допомогою онлайн-флеш-розмальовок або власного малюнка до музичного твору в простих програмах комп'ютерної графіки або ігор-фарб онлайн тощо. Цікава програма для побудови споруд онлайн на сайті buildwithchrome.com, що виготовляються з Lego, їх можна будувати за кольорами настрою твору тощо. Простий перегляд ілюстрацій Google-малюнки за назвою твору допоможе обрати найбільш доцільну до характеру музики картинку. Більш легкими завданнями є перегляд відеороликів, презентацій, кліпів у колекції You Tube. Такі завдання близькі до синемафонії – нового жанру сучасного мистецтва, де музика симфонічного твору супроводжується відеозображенням. Учителю керує процесом пошуку та спрямовує діяльність дітей, показуючи алгоритм роботи з тією або іншою програмою, надає можливість школярам роздумувати, фантазувати й доводити свою думку.

Виконання пісень. Цей компонент уроку не потребує виконання складних завдань. Спів караоке та під фонограмний супровід є найпоширенішою формою роботи з учнями, а ж більш складними завданнями можуть стати – запис свого виконання пісні на диктофон смартфона чи онлайн-мікрофон вщоназваної програми, вокальна імпровізація на першу фразу пісні, яку може виконати будь-який учень під супровід біту або ритму *ostinato*.

Музика і рух. Музичні рухові вправи або театралізовані сценки можуть бути використані на різних етапах уроку. Цей вид діяльності не є обов'язковим на кожному уроці, однак він урізноманітнює музичне сприймання чи виконання пісень. Як самостійний елемент уроку із застосуванням ІКТ, пластичні імпровізації доцільні під час відеоперегляду фрагментів мультфільмів або уривків дитячих фільмів, ТВ-програм, концертів, де показано дитячий таночок або танок героїв на основі того музичного твору, що вивчається за програмою. Імпровізація – танець на основі безсюжетного уривка з пейзажними картинками – дозволяє учням пластикою тіла передавати характер музики чи відобразити зміст програмного твору.

Елементарне музикування як елемент уроку застосовується за необхідності. Грати на електронних музичних інструментах діти можуть без особливої підготовки – відтворювати тільки ритм або створювати ритмічний акомпанемент. Така гра може використовуватися під час повторного музичного сприймання або виконання пісні, розспівування, проведення музично-дидактичної гри тощо.

Суто музикування як окремий елемент уроку може застосовуватися для закріплення знань – відтворення ритму пісні на синтезаторі або звукових ефектів тощо. Складнішим завданням є гра в дуетах, тріо, ансамблях. Мультимедійні флеш-ігри для малюків з функцією озвучування намальованих музичних інструментів або елементарного оркестрування мелодії, яка звучить у грі, можуть значно активізувати процес сприймання музики. Клавіатура комп'ютера може бути використана, як клавіатура синтезатора звукової плати Sound Blaster Pro. Для початку роботи необхідно перейти в каталог PRO-ORG і запустити програму FM-орган командою PRO-ORG. Після запуску програми на екрані відтвориться її вікно, у нижній частині якого міститься головне меню. Для початку гри на FM-органі потрібно натиснути клавішу [F2]. Головне меню замінюється наступним. Це меню вибору музичного інструмента, супроводу і завдання темпу. На багатьох електронних клавішних інструментах є мож-

ливість вибору автоматичного супроводу ритмом (бас чи ударні). Цей режим реалізований і в програмі FM-орган. Програма FM-орган може сама створювати музичні імпровізації.

Таким чином, сучасний стан розвитку ІКТ допомагає вчителю значно активізувати учнів на етапах сприймання, виконання та творчої діяльності. Навіть епізодичне включення в урок творчих завдань, які діти виконують самостійно за допомогою різних гаджетів, перегляд відео, слухання аудіозапису поживляють музичну діяльність учнів, викликають інтерес до мистецтва.

Практичні поради вчителю. Учителю музичного мистецтва має пам'ятати про переваги зазначених форм діяльності: вміння знаходити, вивчати та усвідомлювати поняття «звук» як феномен, що функціонує в навколишньому середовищі; експериментувати з джерелами звукоутворення; здійснювати запис різних видів звукообразальної інформації; імітувати звуки, знаходити нове звучання; створювати звукові розповіді або вільні звукові композиції з метою реалізації своїх ідей та прояву в такій формі особистісних думок, почуттів; створювати шумові ефекти; використовувати звукову палітру для супроводу поетичного тексту; одержувати знання про музичні інструменти, вивчаючи їхню будову, визначати функціональне призначення, діапазон, тембр, принципи звукоутворення; імпровізувати, створюючи власні звукові імпровізаційні мініатюри, окремі мелодії й тексти; аранжувати мелодії, використовуючи звучання різних інструментів, голосу та інших джерел звукоутворення; вивчати музику різних стилів, напрямів, жанрів.

Електронне видання вчитель може створити власноруч на будь-якому електронному носії, а також опублікувати в електронній комп'ютерній мережі. У цьому разі освітнім електронним виданням (OEI) або (рівнозначно) електронним засобом навчання (ЕЗС) є електронне видання, що містить систематизований матеріал із відповідної науково-практичної галузі знань [7, с. 34].

Освітнє електронне видання повинне відрізнятися високим рівнем виконання й художнього оформлення, повнотою інформації, якістю методичного ін-

струментарію та технічного виконання, наочністю, логічністю і послідовністю викладу. Основними видами комп'ютерних засобів навчального призначення, які можуть розглядатися як компоненти ЕСС або ОЕІ, є: сервісні програмні засоби загального призначення, програмні засоби для контролю й вимірювання рівня знань, умінь і навичок учнів, електронні тренажери, інформаційно-пошукові довідкові системи, автоматизовані навчальні системи (АОС), електронні підручники (ЕП) та інші.

Висновок. Електронні засоби навчання та інформаційні технології, що активно входять у навчально-виховний процес ЗНЗ піднімають вивчення мистецтва на значно вищий рівень, що відповідає потребам сучасних школярів. З цією метою кожен учитель музичного мистецтва має удосконалювати свій професіоналізм і опанувати нові технології, зокрема власноруч створювати методично-дидактичну складову, що супроводжує навчання і діє за допомогою електронних приладів: комп'ютера, проектора, телевізора тощо. Навчання музичного мистецтва учнів початкової школи, що супроводжується на будь-якому етапі уроку інформаційно-технологічним наповненням за вибором учителя, стимулює пізнавальний інтерес учнів до мистецтва, розширює їхні можливості. Але ж слід пам'ятати, що інтерактивна складова із застосуванням ІКТ не повинна перевищувати дозволених норми часу, щоб не завдати шкоди здоров'ю учнів початкової школи, і може використовуватися тільки епізодично й методично грамотно.

Подальших розробок потребують аспекти навчання учнів основної школи із застосуванням електронних засобів навчання та інформаційно-комунікаційних технологій та питання методики організації гурткової, факультативної позакласної роботи з музичного мистецтва.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Буртовий С. Електронні засоби навчання: від теорії до практики. – Кіровоград : КЗ КОІППО, 2011.– 48 с.
2. Виготський Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л. С. Выготский. – Москва : Просвещение, 1991. – 93 с.

3. Ветлугіна Н. О. Музичний розвиток дитини. – Київ : Музична Україна, 1978. – 256 с.

4. Могильний Г. А. Застосування освітніх інформаційних ресурсів у навчальному процесі / Г. А. Могильний, В. В. Скачко, О. В. Хміль // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2006. – № 21. – С. 54–59.

5. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в початковій школі : навч.-метод. посіб. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001.– 234 с.

6. Классификация и характеристика электронных средств обучения. – Екатеринбург, 2010. – 30 с.

7. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. – Київ : А.С.К., 2004.

REFERENCES

1. Burtovyi, S. (2011). *Elektronni zasoby navchannia: vid teorii do praktyky* [E-learning: from theory to practice]. Kyrovohrad: KZ KOIPPO.
2. Vygotskii, L. S. (1991). *Voobrazhenie i tvorchestvo v detskom vozraste* [Creativity and imagination in children's age]. Moscow: Prosveshchenie.
3. Vetlughina, N. O. (1978). *Muzychnyi rozvytok dytyny* [Musical development of a child]. Kyiv: Muzychna Ukraina.
4. Mohylnyi, H. A., Skachko, V. V., & Khmil, O. V. (2006). *Zastosuvannia osvithnikh informatsiinykh resursiv u navchalnomu protsesi* [Usage of educational information resources in the educational process]. In *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*: Vol. 21 (pp.54–59).
5. Rostovskiy, O. Ya. (2001). *Metodyka vykladannya muzyky v pochatkoviy shkoli* [Methods of teaching music in primary school.]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan.
6. *Klasyfikatsiia ta kharakterystyka elektronnykh zasobiv navchannia* [Classification and characteristics of e-learning means]. (2010). Katerynburh.
7. Pometun, O. I., & Pyrozhenko, L. V. (2004). *Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnologii navchannia* [Modern lesson. Interactive learning technologies]. Kyiv: A.S.K.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2016 р.

У статті авторами висвітлено проблеми розвитку пізнавального інтересу учнів 6-го класу на уроках музичного мистецтва. Проаналізовано основні підходи до визначення понять «інтерес», «пізнавальний інтерес», розглянуто сутність потенціалу класичної музики та її роль у формуванні особистості. Визначено структурні компоненти пізнавального інтересу школярів, принципи та методи ефективного формування пізнавального інтересу до класичної музики на уроках музичного мистецтва, серед яких: ігрові методи навчання; створення проблемних ситуацій; інноваційні інтерактивні методи «Асоціативний куц», синквейн; метод художнього аналізу твору, інтеграції мистецтв, порівняння, які доцільно використовувати в роботі з шестикласниками на уроках музичного мистецтва.

Ключові слова:

інтерес, пізнавальний інтерес, класична музика, музичне мистецтво.

Одним із пріоритетних завдань сучасної освітньої системи України є підвищення якісного рівня освіти, яка спрямована на забезпечення економічного зростання держави та розв'язання соціальних проблем суспільства, творчий розвиток особистості. Якісна освіта є необхідною умовою сталого демократичного розвитку суспільства. Це в повній мірі стосується і якості музичної освіти, що є складовою загальної й покликана протидіяти таким негативним тенденціям, як комерціалізація сфери культури, засилля примітивних, малохудожніх «медіа-продуктів» шоу-бізнесу розважального характеру, що розбещують художню свідомість сучасної молоді та гальмують розвиток її духовної культури. Сучасні школярі віддаляються від справжніх художніх цінностей і стають прихильниками нав'язуваної засобами масової інформації музичної моди, втрачають інтерес до класичної музики, що є загрозливим фактом, оскільки